

L'OCULTACIÓ SISTEMÀTICA DE MANUEL DE PEDROLO

Sebastià Bennasar (Doctorand de la UPF)

La consciència crítica i el seu posicionament en un moviment social concret passen factura a un creador –en aquest cas a un escriptor– en un futur? Dictaminen un oblit i una sortida d'un sistema literari concret? O és la mateixa mort la que condemna a l'ostracisme passades les primeres setmanes en què molta gent s'adona de la seva existència i del fet de no haver-lo llegit coincidint amb el decés?

En aquest any en què s'ha celebrat el centenari del naixement de Salvador Espriu, la pregunta sembla bastant pertinent. Des de les institucions catalanes s'ha fet (i amb tota la justícia) un gran reconeixement al poeta, que alguns consideren com el bard nacional de Catalunya. Personalment crec que ha estat una errada important no haver aprofitat per fer un gran homenatge a la poesia catalana aprofitant el centenari del naixement també de Joana Raspall i sobretot del mallorquí Bartomeu Rosselló-Pòrcel i l'eivissenc Marià Villangómez, però sobretot el vint aniversari del traspàs de Josep Maria Llompart i de Vicent Andrés Estellés i el desè aniversari de la mort de Joan Perucho. Amb tots aquests noms es podria haver un gran any dedicat a la poesia en català. S'ha optat per l'any Espriu i bé està que així sigui, però em sembla una oportunitat perduda perquè des de les institucions catalanes es pensà en un concepte global i integrador de país, el que abraçàs la totalitat de les terres de parla catalana en un acte de lideratge que hauria estat molt adequat.

Podríeu pensar que és la queixa d'un mallorquí que demana a les institucions d'altri allò que les seves no li poden oferir. El Govern del Partit Popular a les Illes Balears està exercint una política de genocidi cultural de primer ordre que ha tingut una resposta organitzada mai vista, protagonitzada per la comunitat docent i on fins i tot han sortit al carrer alguns dels seus votants. Perquè cal recordar que aquest govern –com d'altres al llarg de la història, entre els quals el de Hitler– va ser escollit de forma democràtica. Aquest govern és el que ha exercit la política d'ocultació envers els seus poetes centenaris perquè representaven exactament el contrari d'allò que els interessa: fidelitat a la llengua catalana, excel·lència intel·lectual, provinença menestral (Bartomeu Rosselló-Pòrcel va ser definit per Gabriel Fuster Mayans, Gafim, com un “becari podrit de matrícules” i amor extrem per Mallorca i per la ideologia republicana. Però crec que hi ha quelcom més que una queixa illenca, sinó un tema per al debat: el poder acaba fent pagar als creadors la seva militància social?

L'exemple del PP amb Bartomeu Rosselló-Pòrcel (i amb tot el que s'hagi escrit en l'única llengua pròpia de les Illes Balears) és perfectament extrapolable a altres latituds més properes i al moment polític actual i hi ha un nom que serveix a la perfecció per exemplificar aquesta voluntat d'arraconament i oblit dels escriptors compromesos: Manuel de Pedrolo.

Nascut a L'Aranyó el 1918, Pedrolo és un exemple ben clar del que els francesos anomenarien un escriptor "engagé", és a dir, compromès cívicament i políticament també des de la seva obra literària. L'any que ve es compliran quaranta anys de la publicació del *Mecanoscrit del segon origen*, el llibre més venut de la literatura catalana -sense que això signifiqui que sigui el millor de la seva producció- i un home en qui s'exemplifica a la perfecció la manera en com la societat burgesa i el domini principal de la dreta en la política catalana contemporània han conduït al progressiu arraconament de la seva obra.

Convé aturar-se breument en aquesta novel·la que ens serveix com a punt d'efemèride (aquest petit vici que tenim, que de vegades només ens recordem de Santa Bàrbara quan trona) que apuntava ja determinats temes que llegits avui en dia no ens deixen de sorprendre: la novel·la planteja el ressorgiment d'una nova humanitat després d'un atac alienígena on sobreviuen molt poques persones, i en aquest nou temps l'Alba, noia de poble d'arrels ben catalanes és fecundada pel Dídac, fill d'una noia del mateix poble i d'un pare desconegut africà o afroamericà, un negre. L'Alba tindrà un fill als divuit anys amb el qual haurà de tenir fills ella mateixa perquè en Dídac morirà en un accident amb només tretze anys. Per tant, Pedrolo parla en la novel·la més venuda de Catalunya de multiculturalitat quan la paraula amb prou feines era coneguda i en un moment social complex, ja que el dictador encara era viu; i parla de la possibilitat de l'incest de la mare amb el seu propi fill (això sí, per salvar l'espècie). Temes d'una absoluta modernitat i que durant anys es varen llegir a l'escola sense que això suposàs cap problema ans al contrari.

Sembla ser, però, que les tornes han canviat i que ara vivim en un món on sobreprotegim uns infants i adolescents i els feim avorrir la lectura a base d'oferir-los a les escoles subproductes d'allò que hom anomena "literatura juvenil", que en molts de casos es basen únicament en mals productes de la indústria creada al voltant de la imposició lectora en els centres escolars. Mentre els clàssics es bandegen sistemàticament, mentre la novel·la negra - que en els anys vuitanta i noranta va ser ben present a les aules amb les obres de la col·lecció La Negra de la Magrana, que mostraven amb absoluta crueta problemes ben importants de la societat contemporània- és rebutjada per sistema de les aules, l'excés de sobreprotecció d'uns infants i joves que fora del centre veuen amb absoluta normalitat les pel·lícules de Tarantino i mantenen relacions sexuals, estan aconseguint crear una generació de no-lectors farts d'enfrontar-se sempre a una literatura insulsa que no obre cap estímul intel·lectual.

Doncs bé, l'autor més llegit de la literatura catalana pateix un arraconament brutal avui en dia. Les lleixes de les llibreries estan desproveïdes dels seus títols (amb facilitat no se'n troben pas més de mitja dotzena de les 76 novel·les, 17 llibres de contes i narracions; 16 obres de teatre; 2 volums d'obra poètica; 7 llibres de cròniques i articles i 10 llibres d'altres gèneres, que conformen un corpus total de 128 títols publicats al qual se li han de sumar les 49 traduccions fetes per l'escriptor) i més enllà del *Mecanoscrit* i de les obres policíiques de l'escriptor se'n parla ben poc.

Al meu entendre Pedrolo està pagant ara dos fets importants: la popularitat assolida en el seu moment (amb les conseqüents enveges generades), i sobretot l'absoluta fidelitat als seus valors, fins i tot quan es va arribar a la transició democràtica, o especialment pel que fa a la producció literària des de l'arribada de la democràcia, quan Pedrolo es va convertir en algú molest per al nou règim polític governant, una dreta burgesa a la qual atacava constantment des dels seus posicionaments ideològics: l'alliberament nacional, l'alliberament de classe, l'alliberament de la dona.

És nova aquesta situació?: doncs per desgràcia no gaire, i si no basta veure com el noucentisme es va acabar imposant (des d'una postura burgesa, que primava el seny i l'ordre) a principis del segle XX com a moviment cultural hegemònic a Catalunya en contra del modernisme, que només molt tard ha estat recuperat. Així doncs, hem hagut d'esperar més de cent anys per poder veure de nou les obres de Juli Vallmitjana a un teatre públic català (i això només a la petita del TNC) quan a l'època, abans de la imposició noucentista, era un autor que omplia a vessar els teatres on s'estrenaven les seves peces protagonitzades per les classes més baixes i malparlades de la ciutat, aquells que vivien *Sota Montjuic*. Per tant, si hi ha una cosa de la qual es pot vanter en excel·lir aquest país és en la de l'arraconament cultural de tot allò que molesta, sigui el modernisme, sigui un escriptor com Manuel de Pedrolo.

Per què molesta Manuel de Pedrolo encara avui en dia a un ample sector de la cultura catalana i molt especialment a aquells que tenen el control de les principals institucions públiques i privades del país? Evidentment pel poder de les paraules i per la capacitat d'imaginació que provoquen. La lectura ens obre el món de possibilitats, però sobretot és una creadora de consciències de primer ordre. Per això destaquen de forma molt especial els articles que Pedrolo va publicar a la premsa i que des del primer moment es varen convertir en una fuetada contra les concessions en una democràcia que no complia les seves expectatives, sobretot perquè era fruit d'una transició que va ser més una reforma que no pas un gir, com està demostrant la justícia aplicada des de fora d'Espanya de cap al procés del 1977-1978.

També per la seva interessant obra política i social, que en cap moment no és pamfletària, i que des de la novel·lística abraçaria títols concrets com els que s'esmenten a continuació, endreçats per l'any d'escriptura: *La mà contra l'horitzó* (1957) Nova Terra 1961; *Perquè ha mort una noia* (1958) Galba 1976; *Un amor fora ciutat* (1959) Aymà ed. 1970; *Tocats pel foc* (1959) Edicions 62 1976, *Acte de violència* (1961) Edicions 62 1975; *M'enterro en els fonaments* (1962) Proa 1967; *Totes les bèsties de càrrega* (1965) Edicions 62 1967; *A cavall de dos cavalls* (1966) Alfaguara 1967; *Hem posat les mans a la crònica* (1969) Edicions 62 1977; *Detall d'una acció rutinària* (1975) Galba 1975 i *Crucifeminació* (1981), publicada el 1986. El fet d'endreçar aquesta llista per l'any d'escriptura i no per l'any de publicació ja ens indica uns quants fets: el primer és la terrible dificultat que va tenir Pedrolo amb la censura (no només amb les obres polítiques sinó també amb aquelles on els aspectes sexuals quedaven marcats); la segona és que a partir del 1975 les novel·les més polítiques i socials ja no

sovintegen tant (si no és que podem entendre la totalitat del corpus pedrolià sota aquests dos prismes).

I sobretot per la fermesa moral que va mantenir al llarg de tota la seva vida creativa, fins i tot quan el silenci crític sobre la seva obra era una constant que ell mateix explica en algunes entrevistes i en les entrades del seu dietari com per exemple la que va mantenir amb Anna Saumell el 1986, on afirmava que “Jo tinc consciència d’estar una mica al marge, suposo que és una mica per la meua actitud, per les meves idees, per la manera com les manifesto, [...] per la manera d’escriure, per les meves idees religioses, pel tipus de llibres que faig, i pels articles no cal dir-ho. De tota manera no es pot afirmar que sóc un escriptor maleït quan una part del públic, dels lectors, m’accepta. Ara, és clar, es pot dir maleït en el sentit que la crítica no m’accepta, aleshores com es menja tot això? Si la crítica actua com si no existís, com si no formés part de la cultura catalana, és clar que en aquest sentit sóc un autor maleït”.¹

És molt interessant veure com Pedrolo es queixa d’aquest menyspreu de la crítica (que oblidarà sistemàticament l’obra que ell considera més interessant que és la que es publica a partir dels anys setanta) i a la vegada es mostra preocupat per la possibilitat que els lectors entenguin que la seva obra es circumscriu a uns pocs títols, els més coneguts i que no són pas els que ell considera millors de la seva obra, on es reflecteixen tots els trets que ell mateix exposa en els seus texts i especialment en els articles: Pedrolo era ateu, independentista, marxista, antimilitarista i feminista (o com a mínim estava en contra de la posició inferior de la dona envers l’home). Però ho era des d’un punt de vista inconformista des de totes les bandes, com demostra aquesta entrada del seu dietari del 1986: “La policia franquista persegueix els independentistes. Els perseguí la dreta de la transició. Els persegueix el socialisme que ara ocupa el poder. Cal suposar que en el futur els perseguirà el govern de la Generalitat, si disposa de prou competències policiaques. Tots els partits «catalans» amb possibilitats d’ocupar el govern autonòmic són espanyolistes, inclosa Esquerra Republicana si creu de debò en una federació dels pobles que ara formen l’Estat Espanyol i, en admetre-la, accepta també el fraccionament del poble català”.

En un article del 2004 l’escriptor Sergi Pàmies assegurava que “Pedrolo practicava un inconformisme radical que resulta molt oportú, ja sigui per compartir les seves opinions obertament independentistes, ja sigui per discrepar d’elles accedint als arguments d’una realitat ideològica cada vegada més estesa, narrats en una prosa molt més solvent que la dels polítics”, mentre que el dia de la seva mort el president Jordi Pujol explicà que “el que fa la seva mort especialment dolorosa és que sempre va ser un gran patriota català, un nacionalista, i va saber aportar una gran coherència aquest pensament”, mentre que Josep Maria Castellet, director literari

1 SAUMELL, Anna, “Manuel de Pedrolo, el compromís amb si mateix”, *Carrer Gran*, 1/15 04 1986.

d'Edicions 62, declarà que "la figura de Manuel de Pedrolo ha estat central en el panorama de la novel·lística catalana de la postguerra civil, de la qual pot considerar-se un dels grans impulsors. La seva obra és molt extensa i consegüentment desigual, però crec que encara no ha estat valorada com es mereix. Molta gent de les generacions posteriors li deu moltes coses, sense que aquest reconeixement s'hagi produït fins al moment. He conegut en Pedrolo fonamentalment des de la vessant professional, en haver estat editor seu i vull destacar per sobre de tot la seva amabilitat i la seva extraordinària educació. Era una persona extraordinàriament civilitzada".

Em vull quedar un moment en aquestes tres declaracions o en els aspectes que se'n deriven: l'inconformisme radical; la coherència de pensament i la manca de valoració de la seva obra literària. Certament, Pedrolo va ser un inconformista radical tant amb la societat que li tocava viure a cada moment (és un dels crítics més durs amb la transició), però també amb l'obra literària on intentava sempre buscar nous mecanismes expressius; va ser un home coherent amb el seu pensament i precisament aquesta coherència interna pot ser una de les causes que expliquen la seva ocultació, i la seva aportació literària ha estat silenciada i no reconeguda per molts dels autors que després han fet servir els seus models literaris i no se n'han volgut sentir deutors. Pedrolo va ser un dels introductors de la modernitat literària a casa nostra i va fer de la literatura una professió de gran fidelitat als seus ideals sense en cap moment ser un escriptor pamfletari. Enveja per un costat i una literatura exigent i farcida d'idees esquerpes amb tota mena de poder establert són les claus per les quals encara és un escriptor molest. Però no és aquesta l'obligació de tot escriptor, de tot pensador, de tot creador? I no és la plasmació de la seva vida cívica, de les idees que es deriven de la pertinença a diferents moviments socials sigui des de la massa o des de la individualitat, una constant en la seva obra? L'exemple de Pedrolo ens demostra clarament que sí.